

مشاهیر ایران زمین

جلد دوم

نویسندگان

پیش

امیر بهنام

ناشر: یانارگ
چاپ اول: ۱۳۹۰

مشاهیر ایران زمین / جلد دوم: شعرا و ریسندگان

به کوشش: امیر بهنام

طراحی و کتاب‌آرایی: ...

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۱۴۰۰۰ تومان

شابک دوره: ۹۷۸-۶۰۰-۱۶۲-۰۳۶-۲

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۶۲-۰۳۴-۸

© تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است ©

عنوان و نام پدیدآورنده: مشاهیر ایران زمین

به کوشش امیر بهنام

مشخصات نشر: تهران، پاسارگاد، ۱۳۹۰

مشخصات ظاهری: ج ۲، مضمون: ۲۱/۵×۱۴/۵ س م

شابک دوره: ۹۷۸-۶۰۰-۱۶۲-۰۳۶-۲ ج ۱-۱: ۹۷۸-۶۰۰-۱۶۲-۰۳۲-۱

ج ۲-۱: ۹۷۸-۶۰۰-۱۶۲-۰۳۵-۵ ج ۳-۱: ۹۷۸-۶۰۰-۱۶۲-۰۳۵-۵

وضعیت فهرست نویسی: فیا

ج ۱: دانشمندان - ج ۲: شعرا و نویسندگان - ج ۳: رجال سیاسی معاصر

موضوع: مشاهیر - ایران - سرگذشتنامه

رده بندی کنگره: ۱۳۹۰ م ۹۵/ب ۱۸۸۲/۲

رده بندی دیویی: ۹۲۰/۵۵ شماره کتابشناسی ملی: ۲۶۰۳۳۲۲

فهرست مطالب

۱۳۶	وحشی بافقی	۵	مقدمه
۱۳۷	محتشم کاشانی	۱۲	رودکی
۱۴۰	صائب تبریزی	۲۳	ابوشکور بلخی
۱۴۲	بیدل	۲۵	دقیقی
۱۵۰	وصال شیرازی	۲۸	کسایی مری
۱۵۳	فروغی بسطامی	۳۳	فردوسی
۱۵۵	قائنی شیرازی	۴۴	فرخی سیستان
۱۵۶	ایرج میرزا	۴۵	منوچهری
۱۶۰	میرزاده عشقی	۴۶	ناصر خسرو
۱۶۴	اقبال لاهوری	-	مسعود سعد سلمان
۱۶۹	محمد فرخی یزدی	۷۵	خیام
۱۷۳	پروین اعتصامی	۷۰	انوری
۱۷۷	جهدی اخوان ثالث	۷۴	خاقانی
۱۸۴	قیصر امین پور	۷۸	نظامی گنجهای
۱۸۶	سهراب سپهری	۸۴	فخرالدین اسعد گرگانی
۱۹۲	شاهین	۸۶	سنایی
۱۹۶	احمد شاملو	۸۸	باباطاهر
۲۱۲	فروغ فرخزاد	۹۱	عطار
۲۱۵	نیما یوشیج	۹۴	مولانا
۲۳۱	فریدون مشیری	۱۰۳	سعدی
۲۳۲	صادق هدایت	۱۱۲	امیر خسرو دهلوی
۲۳۴	محمدعلی جمالزاده	۱۲۰	عبید زاکانی
۲۳۹	علی اکبر دهخدا	۱۲۳	خواجوی کرمانی
۲۴۷	صادق چوبک	۱۲۵	حافظ
۲۵۱	جلال آل احمد	۱۲۸	جامی
۲۶۲	سیمین دانشور	۱۳۴	ابن یمن

ادبیات فارسی یا ادبیات پارسی به ادبیاتی گفته می‌شود که به زبان فارسی نوشته شده باشد. ادبیات فارسی تاریخی هزار و صد ساله دارد. شعر فارسی و نثر فارسی دو گونه اصلی در ادب فارسی هستند. برخی کتابهای قدیمی در موضوعات غیرادبی مانند تاریخ، طب و جغرافیه و علوم گوناگون نیز دارای ارزش ادبی هستند و با گذشت زمان در زمره آثار کلاسیک ادبیات فارسی قرار گرفته‌اند.

آوازه برخی شاعران و نویسندگان ایرانی از مرزهای ایران فراتر رفته‌است. شاعران و نویسندگانی نظیر فردوسی، سعدی، حافظ شیرازی، مولوی، عمر خیام و نظامی شهرتی جهانی دارند. در میان بهره‌های شناخته شده ادبیات معاصر فارسی در جهان می‌توان به صادق هدایت در داستان‌هایش، شاملو در شعر اشاره کرد.

ادبیات ایران پیش از اسلام

ادبیات در ایران پیش از اسلام به سروده‌های اوستا در حدود ۱۰۰۰ قبل از میلاد باز می‌گردد. این سروده‌ها که بخشی از سنت شفاهی در ایران باستان بوده‌اند سینه به سینه منتقل شده و بعدها بخشهای کتاب اوستا را در ایران ساسانی پدید آوردند. آوزان باستانی شعر در ایران ضربی و هجایی بودند و بنظر می‌رسد این شیوه در زبان فارسی باستان نیز مورد استفاده بوده‌است. در دوره اشکانیان ادبیات ایران تحت تأثیر نفوذ هلنیسم دچار دگرگونی شد. خنیاگران پارتی سروده‌های محلی که تا پیش از اسلام نام پهلوی نیز داشتند را قرائت می‌کردند و این نوع شعر با آلات موسیقی همراه می‌شده‌است. با نفوذ فرهنگ مانوی در ممالک ایران و هنرگرایی آنان نوعی ادبیات شعرگونه مانوی به زبان‌های پارتی، پارسی میانه و سغدی در ایران پدید آمد. در آثار بدست آمده از واحه تورفان در کشور چین آثار فارسی زیادی کشف شده که به این مقوله باز می‌گردند. در دوران ساسانی نگارش بهبود یافت و آثار فقهی و دینی و

داستانی زیادی به نگارش درآمد که برخی مانند کارنامه اردشیر بابکان، درخت آسوریک، یادگار زریران، ماتیگان یوست فریان دارای جنبه‌های ادبی نیز بودند. با سقوط و فروپاشی شاهنشاهی ساسانی بسیاری از این متون از میان رفت و برخی نیز توسط زرتشتیان نجات یافته و عمدتاً به هندوستان منتقل گردید. که امروزه به ادبیات پهلوی شهرت دارند. خط مورد استفاده در دوران پیش از اسلام برای نگارش آثار ادبی خط پهلوی، خط مانوی و خط سغدی بوده‌است و برخی آثار هم به پازند نوشته شده و به دی دبیره بوده‌اند. گاهی بهرام گور شاه ساسانی را دارای قریحه شاعرانه توصیف کرده و ابیاتی را بدو منسوب ساخته‌اند مانند:

منم آن شیر سان

من آن ببر له

این منم بهرام گور

منم شیر شنبله

در آغاز دوران اسلامی نشانه‌هایی از لافه مردم به شعر کهن در برخی متون ثبت شده‌است که ترانه کودکان بلخ و بصره نمونه‌هایی از آن است. بهر حال تحت تاثیر صنعت شعری عرب گونه‌ای جدید از ادبیات در ایران پدید آمد که بیشتر مبتنی بر شعر بود. این شعر قالبی گاهی در قالب بومی عرب و گاهی در قالب ابداعی ایرانی سروده می‌شد.

در زمان بغتسا (۲۰۵ - ۲۵۹ ه. ق.) شاعری به نام حنظل بادغیسی (ف. ۲۲۰) ظهور کرد. در عهد بغتسا محمد بن وصیف و فیروز مشرقی و ابوسلیمان سمرقانی به سرودن شعر پرداختند.

تاریخ ادبیات فارسی در دوران اسلامی

سامانی

در دوره سامانی شعر و نثر فارسی هر دو راه کمال سپرد. در شعر شهید بلخی، رودکی سمرقندی، ابو شکور بلخی، ابو الموید بلخی، منجیک ترمذی، دقیقی طوسی، کسائی مروزی، عماره مروزی. در نثر رساله در احکام فقه حنفی تصنیف ابوالقاسم بن محمد

سمرقندی، شاهنامه ابو منصوری، کتاب گرشاسب و عجائب البلدان هر دو تالیف ابو الموید بلخی، ترجمه تاریخ طبری توسط ابو علی بلعمی، ترجمه تفسیر طبری توسط گروهی از دانشمندان، حدود العالم (در جغرافیا)، رساله استخراج تالیف محمد بن ایوب حاسب طبری پرداخته شد.

آل بویه

در دوره آل بویه منطقی رازی و غضائری در شعر نامبردارند و در نشر دانشنامه رازی علاء و ریاضی به قلم ابن سینا پرداخته شد و ابوعبید جوزانی بخش ریاضی دانشنامه را به رشته تحریر درآورد و قصه حی بن یقظان به فارسی ترجمه و شرح شد.

غزنویان

در دوره غزنویان نویسندگانی بلخی، عسجدی، فرخی سیستانی و منوچهری شعر فارسی سبک خراسانی را به کمال رسانیدند و ابو نصر مشکان نویسنده مکتوبات درباری سبکی بدیع در سرپیدیا آورد.

سلجوقیان و خوارزمشاهیان

در زمان سلجوقیان و خوارزمشاهیان شاعران بزرگ چون اسدی، ناصر خسرو، قطران تبریزی، مسعود سعد سلمان، عمر خیام، انرمعزی، انوری، خاقانی، نظامی، ازرقی، ادیب صابر، رشید وطواط، ظهیر فاریابی، جمال الدین اسفزاری، مجیر بیلقانی، ابوالفرج رونی، سیدحسن غزنوی، عبدالواسع جلی، سنایی، عطار بخاری غزنوی، عمیق بخاری و جز آنان ظهور کردند.

در نشر نمایندگانی مانند نظام الملک نویسنده سیاستنامه، امیرکبیر نویسنده قابوسنامه، محمدبن منور نویسنده اسرارالتوحید، عطار نویسنده تذکراتالاولیاء، گردیزی مولف زین الاخبار، ابوالفضل بیهقی نویسنده تاریخ بیهقی، راوندی نویسنده راحة الصدور، غزالی مولف کیمیای سعادت، نصرالله بن عبدالحمید مترجم کلیله و دمنه، نظامی عروضی مولف چهار مقاله، رشید وطواط نویسنده حقائق السحر، حمیدالدین بلخی نویسنده مقامات حمیدی، زین الدین اسماعیل مولف ذخیره خوارزمشاهی (در طب) ظهور کردند.

حمزه مغول

حمزه‌نامه مجموعه داستان مصور فارسی است که موضوع آن دلاوری‌ها و قهرمانی‌های حمزه عموی محمد بن عبدالله (پیامبر اسلام) می‌باشد. برای نگارش این اثر بیش از یکصد نقاش و صحاف و خطاط به دربار اکبر شاه رفتند که بیشتر ایرانی بودند. نگاره، نبردی موسوم به نبرد مازندران را به صورت نقاشی به تصویر کشیده‌است.

شعر فارسی در دوره مغول بر روی هم متمایل به سادگی و روانی بود و اگر چه بعضی ساعان به پیروی از قدما یا به سبب تمایل به آرایه‌های ادبی و تکلف‌های شاعرانه به شعر مصنوع روی آوردند؛ این امر عمومیت نداشت و حتی همان شاعران مقلد و گاه متصنع، در قالب سعاد، خسواری که به منظور اظهار مهارت و استادی‌شان می‌سرودند، اشعار ساده بسیار داشتند که قصه دل و ندای ذوقشان بود. بیشتر مثنوی‌ها و همه غزل‌ها و غالب قصیده‌ها به زبان ساده روان و گاه نزدیک به زبان محاوره ساخته می‌شد. یکی از سبب‌های سستی برخی از بیت‌ها و یا به کار بردن ترکیب‌های نازل در پاره‌ای از شعرهای این دوره، همان نزدیکی به زبان محاوره‌است. اما این که بیشتر شاعران، به خصوص غزل‌سرایان در پایان این دوره به زبان ساده مخاطب متمایل شده بودند؛ به این علت بود که رابطهٔ تازه‌ی آنان با آثار استادان بزرگ پیشین نقصان یافته و نیز دسته‌ای از آن شاعران ترکیب‌های فارسی را می‌آموختند و هنگام سخن‌گویی ناگزیر ساده‌گویی می‌کردند. همراه این سادگی، بیان یک خاصیت دیگر توجه به نکته‌سنجی و نکته‌یابی و نکته‌نویسی است؛ یعنی گنج‌اندیدن نکته‌هایی باریک در شعرها همراه با خیال دقیق و نازک. این نازک‌نویسی که معمولاً از آن‌ها در شعر به مضمون تعبیر می‌شود، چنین نازک‌خیالی‌ها و نکته‌ریازی‌ها در شعر فارسی، به ویژه شعر غنایی ما از قدیم وجود داشت؛ اما هر چه از قرن‌های پیشین به زمان‌های متأخر نزدیک شویم، قوت آن را محسوس‌تر و به همان نسبت سادگی الفاظ را برای سهولت بیان بیشتر می‌یابیم. در قرن‌های هفتم و هشتم، شاعرانی چون خواجو و سلمان و به خصوص حافظ توانسته‌اند، نکته‌های دقیق بسیار در الفاظ عالی منتخب بگنجانند و خواننده را گاه از قدرت شگفت‌انگیز خود به حیرت افکنند و همین

توانایی سحرانه‌است که باعث شد جانشینان آنان و به ویژه شیفتگان حافظ، دنباله‌
کارش را در نکته‌آفرینی بگیرند؛ غافل از آن که «قبول خاطر و لطف سخن
خدادادست». لازمه‌ی پیروی از نکته‌آفرینی‌های حافظ احراز قدرت فکری و لفظی
اوست؛ ولی شاعران عهد تیموری غافل از این اصل به گونه‌ای روزافزون به تکاپوی
یافتن نکته‌های باریک افتادند و در گیرودار این تکاپو گاهی از رعایت جانب الفاظ باز
ماندند و با این عمل مقدمات ایجاد سبکی را در ادبیات فارسی فراهم کردند که از آغاز
قرن هفدهم، قوت آشکار یافت و در دوره‌ی صفویان به تدریج کار را به جایی کشانید که
یکی از سرآمدان شیوه‌ی خیال‌پردازی میرزا جلال اسیر در اسارت مطلق مضامین افتاد
و در شکیبایی این اسارت مطلق، گاه زبان مادری خود را در ترکیب الفاظ از یاد برد
و از بیان عبارت بی‌تأثیر ابا نکرد. سخن در این است که هر چه از آغاز این عهد،
به پایان آن نزدیک‌تر شویم، میزان در مضمون‌یابی و مضمون‌سازی را بیشتر و به
همان نسبت دقت در الفاظ را کمتر می‌بینیم. نکته‌نگارانی که نگاه داشتن آن و انتخاب را در آن کمتر
می‌بینیم. بی‌شک گرد مضمون‌ها و رنگ‌ها، تازه‌ی بدیع در شعر، خاصه در غزل،
گردیدن بسیار شایسته و در خور است؛ شرط که اولاً در این راه مبالغه نکنند و
ثانیاً به خاطر معنی لفظ را مهمل نگذارند ولی بیان این نکته خالی از فایده نیست
که سخن‌گویان این عهد نکته‌پردازی و مضمون‌یابی را به وظایف شاعر می‌پنداشتند و
شعر ساده‌ی بی‌نکته را ماندنی نمی‌دانستند.

در این دوره سعدی نویسنده بوستان، گلستان و غزلیات، مدحی و مثنوی معنوی
و غزلیات شمس، محمود شبستری صاحب مثنوی گلشن راز، کمال الدین اسماعیل،
همام تبریزی، اوحدی مراغه‌ای گوینده جام جم، امیرخسرو دهلوی، بابوی کرمانی،
ابن یمین، سلمان ساوجی، و حافظ شیرازی، در شعر پدید آمدند.

تیموریان

دوره تیموریان دنباله دوره مغول محسوب می‌شود. در عهد تیموری جامی شاعر ظهور
کرد. در عهد مغول و تیموری نویسندگانی ارجمند برخاستند، مانند عطا ملک جوینی
مولف تاریخ جهانگشا، منهاج سراج مولف طبقات ناصری، ابوالشرف ناصح گلیایگانی

مترجم تاریخ یمنی، رشید الدین فضل الله مدون و جامع جامع التواریخ، شهاب الدین عبدالله نویسنده تاریخ و صاف، حمدالله مستوفی نویسنده تاریخ گزیده، حافظ ابرو مولف زبده التواریخ، نظامی شامی نویسنده ظفر نامه، میر خواند مولف روضه الصفاء (همه در تاریخ)، عوفی نویسنده لباب الالباب و جوامع الحکایات، دولتشاه مولف تذکره الشعراء، محمد بن قیس نویسنده المعجم (در ادب و انواع آن)، نصیرالدین طوسی نویسنده اخلاق ناصری و اساس الاقتباس، جلال الدین دوانی نویسنده اخلاق جلالی، حسین واعظ نویسنده اخلاق محسنی و انوار سهیلی (در اخلاق و فنون و حکمت).

صفه‌بان

در دوره صفه‌بان نثر ناسانی مانند خواند میر نویسنده حبیب السیر، ابن بزاز نویسنده صفوه الصفاء، حسن بیک، و ملو مولف احسن التواریخ، اسکندر منشی مولف عالم آرای عباسی، احمد بن محمد بن محمد بن علی نویسنده تاریخ الفی، محمد یوسف بن شیخ مولف منتخب التواریخ، ابوالفضل ابن مبارک مولف، اکبر نامه (در تاریخ)، ظهور کردند و در شعر محتشم کاشی، عرفی، صائب، بابا افغانی، هاتفی، هلالی، اهلای، وحشی، کلیم، نامبردارند.

افشاریان و زندیان

در دوره افشاریان و زندیان گویندگانی مثل هاتفی و بسا او سحاب، مشتاق اصفهانی، عاشق اصفهانی، و آذر بیگدلی (لطفعلی بیک شامو) معروف شدند.

قاجار

برخی شاعران و نویسندگان در دوره قاجار بازگشت به سبک قدیم (سبک خراسانی) کردند و شاعرانی مانند مجمر، صبا، وصال شیرازی، قآنی، فروغی سقانی، سروش، محمود خان ملک الشعراء شبانی و جز آنان نماینده این سبک‌اند. طالع در حرة العین یکی از زنان شاعر این دوران است. در نثر رضاقلی هدایت مولف مجمع الفصحاء متمم روضه الصفا و ریاض العارفین، لسان‌الملک سپهر مولف ناسخ التواریخ، نویسندگان نامه دانشوران، اعتماد السلطنه مولف مرآت البلدان و غیره شهرتی یافته‌اند.

ادبیات مشروطه

در دوره مشروطیت دگرگونی و تحولی در روش فکر شاعران و نویسندگان پیدا شد. ادیب‌الممالک فراهانی، ادیب پیشاوری، پروین اعتصامی، محمد تقی بهار، افسر، ایرج، شوریده، عارف، عشقی، وحید دستگردی، یاسمی، یغما، و گروهی از معاصران نمایندگان شعر این دوره هستند و بی‌بی خانم استرآبادی، علی اکبر دهخدا، جمال زاده، صادق هدایت، محمد قزوینی، عباس اقبال، زین العابدین مراغه‌ای، محمد مسعود، رشید یاسمی، عبدالحسین زرین کوب، صادق چوبک و گروهی از معاصران نمایند شعب مختلف نثر این دوره به شمار می‌روند.

ادبیات نو، ایران

شعر نو

زمینه‌های فکری سرانجام شعر را سالها پیش از نیما آغاز شده بود که برای پیگیری این نکته باید به شاعران ر سرای دکان دوره مشروطه مراجعه کرد. ابوالقاسم لاهوتی، میرزا حبیب مترجم حاجی بابای اصفهانی، میرزاده عشقی از این زمره‌اند. شعر نو جنبش شعری بود که با نظریات و آیه‌های یوشیچ آغاز شد، از جمله شاعران متعلق به این جنبش شعری می‌توان به احمد شاملو، مهدی اخوان ثالث، فروغ فرخزاد، سهراب سپهری، منوچهر آتشی، طاهره صفارزاد، محمود مشرف تهرانی (م. آزاد) اشاره کرد.

وزن در شعرهای نیما و اخوان با نوع شعری که احمد شاملو سراینده آن بود تفاوت دارد. شعر نیمایی دارای وزن عروضی بوده و تنها هجاهای شعر تنها خود را از دست داده‌اند و کوتاه یا بلند می‌شوند ولی در شعر سپید که احمد شاملو آن را پایه‌گذاری کرد از وزن خبری نیست و به جای آن از تصویر سازی و آهنگی و موسیقی درونی استفاده می‌شود.